

„A padosorokat tömötten foglalták el a városatyák”*

Ferenczi Szilárd: *Kolozsvár várospolitikája 1886–1918*. EME, Kvár 2024. 484 o.

Kolozsvár dualizmuskori történetének kutatása, akárcsak a többi, nagyobb erdélyi városé, az elmúlt bő két évtizedben öröndetes módon megélnéült. A BBTE Történelem és Filozófia Karán végzett hallgatók közül az utóbbi időszakban egyre többen szakosodtak az Osztrák–Magyar Monarchia időszakának kutatására, a várostörténet különböző területeire. Míg Kolozsvár középkori, kora újkori történetéről már a 19. században is születtek írások, a dualizmuskori politikatörténet, urbanizáció, városfejlődés, iparosodás és polgárosodás kérdéseivel foglalkozó kutatások még váratnak magukra. Ennek számos oka volt: egyrészt a megélt korban ez nyilvánvalóan jelenkornak számított, később pedig a 20. század viharos eseményei szóltak közbe, s emellett az 1989-es forradalom előtti politikai rendszer sem kedvezett ilyen témájú tanulmányok megjelentetésének. A város dualizmuskori történetének kutatására Egyed Ákos tanulmányai hatottak ösztönzőleg, és az elmúlt évtizedekben már egyre többen foglalkoztak a város társadalom- és infrastruktúra-történetével. A fiatal történészgeneráció sorában Ferenczi Szilárd és Fazakas László váltak a téma leginkább elismert kutatóivá, emellett a nyilvánosság, valamint bizonyos marginalizált társadalmi

rétegek történetével foglalkozott Gyarmati Zsolt több tanulmánya. Ferenczi a BBTE-n szerzett történész diplomát, majd 2013 és 2018 között ugyancsak itt folytatta doktori tanulmányait. Az ismertetett kötet tulajdonképpen disszertációjának szerkesztett, könyvvé formált kiadása. A szerző érdeklődésének homlokterében a filmtörténet mellett Kolozsvár dualizmuskori politikatörténete áll, a BBTE Magyar Történeti Intézetének óraadójaként ezt a korszakot oktatja, szerzőként és szerkesztőként pedig az Erdélyi Krónika történelmi portál munkatársa.

A kötet jelentősége nem szorul különösebb magyarázatra, hisz a város történetének egy olyan szeletébe enged jól strukturált, alapos kutatáson nyugvó betekintést, melyről korábban csak foltszerű ismeretekkel rendelkeztünk, jobbra szintén Ferenczi tollából származó írásokból, melyek tulajdonképpen e kötet előtanulmányaiként értelmezhetőek. A szerző Kolozsvár szövevényes, dualizmuskori várospolitikájának szétszálazására vállalkozik, ismertette a városvezetés szerkezetét, annak testületeit, a kereteket étellel megtöltő városi elit összetételét, sajátosságait és kapcsolati hálóját, a döntéshozatal mechanizmusait és a várospolitikai folyamatok

* | Dr. Polcz Radó: Régi Kolozsvár, régi emberek. *Ellenzék* 60. évf. 1939/23. (jan. 29.) 7. Idézi Ferenczi Szilárd (60. o.).

Gál Zsófia (1991) – művészettörténész, műemlékvédelmi szakember, Erdélyi Krónika, Kolozsvár, galzsofi91@gmail.com

<https://doi.org/10.36373/em-2025-1-9>

történetét. A kiválasztott tárgykör tág és összetett jellege természetszerűleg szűk-ségessé tette a kutatási téma szűkítését, melynek irányát a gazdag, ám nehezen hozzáférhető forrásbázis határozta meg. Noha a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala sok irat-folyóméternyi anyagot őriz a témára vonatkozóan, azok kutatása rendkívül körülményes, s így is csupán részben lehetséges; ezzel a jelen-séggel e sorok írója is szembesült. Ebből ki-folyólag, amint a bevezetőben olvashatjuk, az időbeli kereteket elsősorban a kutatás szempontjából leglényegesebb forráscso-port, a törvényhatósági bizottság közgyű-lési jegyzőkönyveinek állománya határozta meg, mely az 1886 utáni időszak alaposabb – ám a hiányokból adódóan nem teljesen kimerítő – kutatását tette lehetővé. A fel-használt kútfők lajstroma ennél azonban, az állami levéltár anyagán innen és azon túl, nyilván sokkal gazdagabb.

A mélyfúrásokat egy alapos és részlete-ző terepszemlével vezeti be a szerző. A kötet öt fő egységre tagolódik, melyeket egy szem-élyes hangvételű bevezető, valamint egy me-győző módszertani vázlat előz meg. Az ezt követő mintegy harminc oldalon Kolozsvár dualiz-muskori népesedési, nemzeti, felekeze-ti, társadalmi és gazdasági viszonyait vázolja fel, figyelme számos olyan vonatkozásra ki-terjed, amelyek a politikatörténet megértése szempontjából a későbbiekben fontosak lesz-nek. Különösen lényeges, hogy betekintést enged a korabeli közélet, a helyi és országos politikai viszonyok és pártállások rendsze-rébe, s egyúttal a korabeli sajtótermékeket is ismerteti, melyek az impozáns forrásbá-zis egyik jelentős pillérét képezik. Miután a szerző felvázolja a politikai berendezkedés kiegészítést követő átalakulását, rátér a városi és a politikai életet meghatározó többpárt-rendszer erőviszonyainak ismertetésére. Az országoshoz hasonló politikai preferenciát nyilvánított ki a lakosság választójoggal ren-delkező, hozzávetőlegesen 6-9%-a: 1905-ig

javarészt szabadelvű politikusokat juttattak az országgyűlésbe, ekkor azonban változott a dinamika. A városháza padjait ehhez ha-sonlóan kezdetben a kormánypárt tagjai né-pesítették be, 1906-tól állt be fordulat.

Az egyik legszolidabb fejezet a törvény-hatóságok szervezetét, azok törvényi és tes-tületi kereteit bontja ki, melybe az 1870. évi XLII. törvénycikk értelmében a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok tarto-ztak. Hatáskörükbe tartozott az állami szin-tű igazgatás közvetítése, az önkormányzat gyakorlása, ugyanakkor politikai szerepet is elláttak. A szerző ismerteti a közgyűlésnek, a döntési mechanizmus fő testületeinek, azaz a négy szakbizottságnak (1. jogügyi, személyzeti, szervezeti; 2. pénzügyi, gazdá-szati, építészeti; 3. tan- és közművelődési; 4. rendészeti és katonai), valamint a vá-rosi törvényhatóság végrehajtó szerveinek, a tanácsnak a hatáskörét és működését. A du-alizmuskori közigazgatási jog egyik sajátos elve, a virilizmus a legtöbb adót fizető választópolgárok számára egyfajta „rövidítést” biz-tosított a politikai képviselőhez vezető úton, külön előnyhöz juttatva a képesítő oklevél-lel rendelkező értelmiségieket, az ő adójuk-nak ugyanis a kétszeresét vették figyelembe. A szerző foglalkozásuk szerint négy fő kate-góriába sorolta a kolozsvári viriliseket: föld-és házbirtokosok, vállalkozók, tisztviselők és értelmiségiek, amelyek között esetenként átfedések is voltak. A virilisek élvonalában a vizsgált években minden alkalommal képv-i-seltették magukat a föld- és házbirtokosok, valamint a kereskedők. A listán a leghosz-szabb ideig – több mint 30 éven keresztül – szereplők között olyan helyi méltóságnak számító személyek bukkannak fel, mint Babos Sándor órási, dr. Vályi Gábor egyete-mi tanár, valamint Trandafir Miklós királyi pénzügyi fogalmazó.

A kötet talán egyik legérdekesebb fe-jezete a helyi elit fogalmát, valamint e csoport belső szabály- és viszonyrendsze-reit boncolgatja. A szerző az elemzést a

(multipozicionális) helyi elit fogalma értelmezésének átalakulása felől indítja. Számba veszi az elitelméletek alapjait kidolgozó Vilfredo Pareto és Gaetano Mosca írásait, majd Kuffler Ervin, Bibó István és Baranyi Béla szövegeitől az 1970-es években kibontakozó, a Horthy-korszakra vonatkozó empirikus elitkutatásig halad, melynek fogalommeghatározásai és megállapításai jelentették lényegében a kiindulási pontot. A szakirodalom két elitképző tényezőt határoz meg: a humán (szakmai felkészültség, tapasztalat, presztízs stb.), valamint az anyagi tőkét, amelyek mind országos viszonylatban, mind helyi szinten meghatározók voltak, az elitet pedig három fő típusba sorolja az általa betöltött pozíció szerint: településirányítási, gazdasági és társadalmi elit. Ezek összefonódása, a szerepek egymásra rétegződése esetén pedig duális vagy pedig multifunkcionális elitről beszélhetünk. Noha Ferenczi megállapítása szerint Kolozsvár esetében ehhez hasonló részletességű elemzésre elegendő forrás hiányában nem volt mód, a lehetőségekhez mérten elkészítette a helyi multipozicionális (tehát a több területen szerepet ellátó) elit „kezdetleges metszetét”. Megállapítja, hogy helyi viszonylatban a város regionális centrum-szerepéből, valamint oktatási hagyományából kifolyólag a gazdaságánál sokkal többet nyomott a latban a humán tőke presztízse, amit az értelmiségi virilisek az országos arányokhoz viszonyított kiemelkedő aránya is jelez. A szerző alapos adatgyűjtő munkája során lajstromokban összegezte a hosszú távon aktív szerepet vállaló városvezetőkre vonatkozó fontosabb adatokat (a városigazgatásban vállalt szerep jogcíme, foglalkozás, tevékenység időtartama, végzettség, életkor, pártalkötelezettség, felekezeti hovatartozás, családi kapcsolatok stb.), majd a felsorolt kritériumok alapján kimutatásokat készített. Egyebek mellett azt a következtetést vonja le, hogy a városvezetők felekezeti és származási arányai nem tükrözik a

helyi lakosság összetételét, felülreprezentáltak a római katolikusok és a beszárma-zottak, ami azt sejteti, hogy ez a csoport a helyieknél sikeresebbnek bizonyult a pozíciószerezésben. Lényeges ugyanakkor, hogy a multipozicionális elit mintegy felét azok alkották, akik humán és gazdasági tőkével egyaránt rendelkeztek, ami lényegében azt jelentette, hogy a hatalom a felső középosztály egy szűk csoportjának kezében összpontosult.

Külön fejezetet kapott a városi rendőrség, annak működési keretei, az intézményt működtető főkapitányok szerepköre, valamint a tisztviselők hivatali idejéhez kötődő fontosabb események. A polgármesterek mandátumaival és a várospolitika porondján zajló eseményekkel az ötödik, vaskos fejezet foglalkozik.

A hivatkozott szakirodalom és források, valamint az illusztrációk jegyzéke után gazdag függelék következik, melyben a városi tisztviselők, virilisek, a képviselő-testület választott tagjainak és a multipozicionális elit lajstromai találhatóak, melyek egyrészt jól kiegészítik az olvasottakat, segítve egy koherens összkép megrajzolását, másrészt hasznos adatbázisként szolgálnak a téma kutatói számára. A kötet végén személynév-mutató található, mely jól segíti az olvasó tájékozódását. A kiadvány tartalmát román és angol nyelvű rezümé foglalja össze a magyarul nem olvasó kutatók számára.

Az egyes fejezetek szövegében való tájékozódást esetenként könnyítette volna a szövegfolyam rövidebb egységekre való tagolása, valamint az alfejezetek számozásának következetes alkalmazása. Az egyébként rendkívül igényes szöveg a témában járatanok számára helyenként kissé nehézkes, nehezen követhető lehet, ezért a kötetet elsősorban a politika- és várostörténet iránt érdeklődő szakembereknek és a helytörténet elhivatott kutatóinak ajánlom, akik a könyv lapjain egy valódi kincsesbányára lelhetnek. Az írásban számos korhű irodalmi

csemege is felsejlik, a szerző gyakran idéz korabeli naplókából, visszaemlékezésekből. A helyi történések árnyalásához, valamint az azokat alakító fontosabb szereplők arcélének pontosabb megrajzolásához egyebek mellett Malonyai Dezső, Békésy Károly, Ligeti Ernő, Passuth László és Márki Sándor szövegeit hívja segítségül. A kiadvány nyomdai kivitelezése igényes, tördelése

nem különösebben formabontó, a Könczey Elemér borítóterve viszont frappánsan foglalja keretbe a Kagerbauer Antal és Böhm Károly által tervezett városházán zajló élet törésvonalaktól és zökkenőktől nem mindig mentes képét.

GÁL ZSÓFIA